

ЈАНУС НАШЕГ ДОБА
или
СТРАТЕГИЈА ЛИНКОВАЊА

Петар Милошевић, *Тиња Калаз*, „Агора”, Зрењанин 2013

Када би ме неко, као истинског поклоника прозе, теоријских и књижевноисторијских радова Петра Милошевића, питао шта је то што ме, почев од књиге прича *Наћи ћу другоз*, преко романескне трилогије *Лондон*, *Помаз*, *Ми же Сенџандрејци* и *Биџка код Сулејмановца*, те хипертекста *Websajt story*, који само неупућени могу да превиде када говоре о првом српском интернет-роману, па све до *Сторије српске књижевности* и нинх текстова међу којима бих свакако истакла онај о „трик роману” као и књигу *Поезија ајсурда*, посвећену Васку Попи, па све до бављења везама српских и мађарских писаца и њиховим узајамностима – када би ме неко, дакле, питао шта је то што ме фасцинира код овог писца, овог полихистора, рекла бих, без двоумљења: хумор. И додала: и све његове трансформације на милошевићевски, осебујни начин. Када прелистамо странице озбиљних историја српске књижевности, наилазимо на утилитаристичке ставове, у којима је књижевност вазда прва пратиља, ако не и деверуша историјских прилика: Милошевић, попут великих пародичара, Стерије (којем, додуше, не признаје место поред Стерна и Естерхазија), Винавера и других, оваквим визурама радо је и ефектно померио равнотежу, што је – према мом схватању литературе, у којем је *смешно*, једна од најважнијих естетских категорија, вазда заповостављена зарад пречих и пригоднијих интереса – преседан у погледу на историју књижевности и њену аутономију.

Није само то разлог што сам наклоњена прози овог писца, у основи доследно постмодернистичкој, игривој, пародијској, каткад и сатиричној. Када Милошевић пише роман или причу, он не изузима метаперспективу, оквир. Када пак пише историју књижевности, не занемарује причу. Остајући доследан темама из завичаја, ликовима Срба настањених у Мађарској, оним делом становништва које је истрајало у напориима да очува идентитет кроз језик, веру и обичаје, он гради палету занимљивих ликова од којих неки од њих лутају из текста у текст, из анегдоте у анегдоту. Ретко одступајући од првог лица јединине, Милошевић је не само јунак-наратор, већ и онај п(р)озвани хроничар Помаза, Калаза, Сентаандреје, Будимпеште и других места. Обитавајући у свету својих живих и мртвих јунака, он издваја оне карикатуралне особине које их чине упечатљивим, остајући у домену оног доброћудног хумора, баш онако како је А. Г. Матош у једном од својих најубедљивијих есеја видео прозу свог пријатеља Стевана Сремца.

Иако се чини да у роману *Тиња Калаз* радња тече линеарно, од позоришне представе која инспирише наратора да крене на југ, у старе српске крајеве, у потрагу за Коштаном, тј. њеним стварносним прототекстом (прототекстскињом?) – Маликом Еминовић – приповедање плаћа данак путописном дискурсу, у којем је јунак заправо дошљак у Врање, који тамо бележи своје импресије. И не само то – очас је нарација заустављена како би се у оним опет *сремчевским*, доконим поподневима из банатских села, када се, на клупи испред куће препричавају прикљученија људи, места и обичаји, предсказују крвопролитија и тумаче снови. Тако ће низ епизода (*Калашки шамбураци*, *Дукаџи*), те читава поглавља (*Калашки разговори*), бити заправо реминисценције на прошлост села, али и панорама њихових садашњости, дајући им на тај начин улогу неизоставних, ако не и кључних хронотопа у радњи романа. С друге стране, српска престоница, Београд, где јунак такође путује, зарад знања и информација, добија значај места где се укрштају чворишта приче а *иричина истина*, ако бисмо је тако могли назвати, излази на видело. И, опет би узвикнуо Сремчев приповедач, којем дугујем инспирацију за ову анализу, *чега ту све нема*: и хронике сеоског гробља, и некролога (поглавље *Калашке чипуље*), и дневничке грађе и песме, дакако, без које је Станковићева драма незамислива, у првом реду *Лерјано, њерјано*, која је као лајтмотив провучена кроз цео роман, па чак и нешто драмског набоја у делу названом *Завесе*. Не само што на тај начин *Кошћана* постаје универзална, замислива на било којем простору, већ се и житељи Калаза доимају као део једног великог, свеобухватног Текста.

Не, није то набацана грађа, нити су то *критице из тексти-стилне радионице*, како шаљиво аутор назива једно своје поглавље; иако штиво јесте донекле дисперзивно, што је, опет, манир Милошевићевог приповедања; то је стратегија повезивања, оног умрежавања у којем се једна прича може одиграти на два или више места, у којем нас, према дефиницији постмодернизма Т. Брејца, исти гледа „лицем Јануса, што је врло добра античка метафора: када се отискује у време које долази, држи се пупчане врпце модернизма, па чекамо кад ће је пустити и потонути у свој ексклузивни свет доживљаја”. Док се савремено штиво (*Тиња Калаз*) држи пупчане врпце *Кошћане*, дотле се и *Кошћана* пресађује, мултиплицира, наравно и мења добијајући свој архитектурални профил али и своју посмртну маску. Линкови, као места сусрета протагониста *Кошћане*, њихових глумаца из пештанске гимназијске представе, места која наликују једно другом, све се то рачва у безброј рукаваца.

Женска лепота, музика, дакле песма и игра као вид забаве, и данас присутна кроз очијукање са мас-медијима и поп-културом, те изворном, често прекомпонованом у турбо-фолк музику, те ласцивна места, тзв. *скарадне речи*, остају мотиви којима је писац опседнут. С друге стране, оно тешко стање дерта, чемера и бола над пролазношћу свега, па и

лепоте и младости, које је Митке најбоље описао у *Кошћани*, као да се увлачи у психу приповедача, заноси га перјаном удобношћу, која је, такође, кратковека. Како је Митке онај коме је дата привилегија да све зна, све предвиди, али да ипак живи, тако је и јунак-трагалац за предисторијом *Кошћане* у *Тиња Калазу* онај који види драмска и романескна збитија у крупном плану, који је кадар да доживи лепоту млађахне рођаке и да осети „жал за младос”.

Билингвални аутор какав је Петар Милошевић, из романа у роман комбинује два писма, ћирилично и латинично, покушавајући на тај начин да у идентитет свог народа утка и процес акултурације:

Попут Толстојевих јунака који мешају руски језик с француским, ми људи од пера и речи у северном расејању, мешамо српски језик с мађарским, из којег преузимасмо речи или пробегавамо буквалном – помало шаливом или сасвим кретенском – преводу. Па стварамо оригиналне изразе као ’гајтан-таван’, који означава простор изнад позорнице, где висе конопци за дизање кулиса, летећих глумаца, анђела небеских, идеалних драга.

Таквом речитом писцу не пада тешко да успостави језичке релације између староврањанског говора којим се говори у *Кошћани* и језика његових предака, чији се трагови, лексички, морфолошки и дијалекатски, чувају на простору који настањују Срби у Мађарској, кроз архаизме, турцизме, али и кроз пресађени говор, тј. цитате унете из Станковићеве драме.

Опет о Сремцу: нико после њега није тако умешно спојио старо и ново, пусто турско и урбано, пештанско, север и југ, дијалекатске особености два пола као Петар Милошевић. Нико се није тако осећао као домаћи гост и као странац у властитом завичају попут наведеног писца. Међутим, онај тихи умор, тињање и туљење којим се и завршава последње (дискутабилно неуклопиво) поглавље *Пој Туре и пој Сире* као да провејава страницама овог романа-хронике: бол за минулим временима, за људима којих више нема или нису оно што су били, за пропуштеним приликама. Рестлови Милошевићевог романа то најбоље одају: омаж родном крају и, у исти мах, пределима где је настала драма чије корене истражује, немају правог свршетка. Је ли то тај хињени постмодернистички искорак из задатих оквира Аристотелове поетике? Не, то је прича о универзалности, о бескрају једне лепоте и младос(т)и које ће, упркос смрти, гробовима и даљинама, увек бити. Макар у причи и песми. Макар у оном виртуелном простору који, засад, не подлеже труљењу. *Тиња Калаз* је роман чији се тематски дијапазон проширује све до самог питања о природи романескног, о менама, стилским особеностима, додиру стварног и фикције, те о сврси писања уопште. Зато,

док се смејемо његовом доброћудном хумору, мислимо на ону занемарену страну српске књижевности која, иако наизглед весела, поставља пред нас тешка питања и свдећи на шалу крупне, егзистенцијалне проблеме, најочљивије у надгровијима калашким житељима, дајући нам за право да се над истима дубоко замислимо.

Драѓана В. ТОДОРЕСКОВ